

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

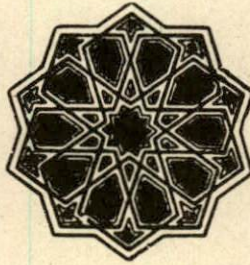

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

*Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına
aittir.*

ISBN 975-482-326-X

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Müslümanın Günlüğü - I</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu</i>	61
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Munkız'ın Bilgileri Işığında Gazzalî ve Felsefe</i>	91
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu</i>	117
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler</i>	155
Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR <i>Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman</i>	167
Doç. Dr. Hasan ONAT (Çev.) <i>İmâmet Risâlesi, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî</i>	179
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>İmâm-ı Rabbani ve Mektûbâtı</i>	193
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüslü Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası</i>	243
Doç. Dr. İrfan AYSAN <i>Câhız ve Emevi Tarihine Mutezîlî Bir Yaklaşım</i>	285
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Emevilerin Fâtımülere Karşı Bir İktidar Denemesi</i>	309
Doç. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU <i>F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi ve Temel Eğitim Problemleri Üzerine</i>	321
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Olgu ve Değer Problemi</i>	355

Ar. Gör. Dr. Ömer ÖZSOY (Çev.) <i>İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik</i>	403
Ar. Gör. Dr. İlhami GÜLER (Çev.) <i>Maturidiye Göre Akıl ve Dinî Tasdik</i>	425
Ar. Gör. Dr. Mehmet KATAR (Çev.) <i>Din Fenomenolojisi</i>	437
Ar. Gör. Dr. Sönmez KUTLU (Çev.) <i>Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısımın Tercümesi ...</i>	467
Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN <i>Hüccetü's-Sema Adlı Mûsikî Resâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı</i>	477
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>The Idea of Universalism And Its Reflections in The Islamic World</i>	507
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları</i>	521
Ar. Gör. Mustafa AŞKAR (Çev.) <i>Mısır'da Sûfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları</i>	535
Ar. Gör. M. Akif KOÇ <i>John Burton'un "Kur'an'da Gramer Hataları" "Adlı Makalesinin Tenkidi</i>	553
Ar. Gör. Seyfettin ERŞAHİN <i>Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi</i>	561

KÜLTÜRLERARASI HAFTA VE V. NÜRNBERG FORUMU

Prof. Dr. Beyza BİLGİN

Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin Marl şehrinde, *Kültürlerarası Hafta* faaliyetlerine katılmak üzere misafir olarak bulunuyorum (21-25 Eylül 1994). *Kültürlerarası Hafta* yeni bir kavram. Daha önce *Yabancı Hemşehrilere Haftası* deniliyormuş. Fakat *yabancı* kelimesi, yaklaşmayı baştan önlediği gerekçesi ile değiştirilmiş. Marl'da yirmi yılı aşkın süreden beri *Müslüman-Hıristiyan Kültürlerarası Faaliyetler* düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Ben iki yıl önce, Fatih Camisi'nin açılış törenini kültürlerarası faaliyetlerle birleştiren bir dizi toplantıya katılmıştım. Toplantıları Fatih Camisi'nin hocası Cemal Öztürk ve Cami Yönetim Kurulu ile Protestan Paulus Kilisesi papazı Hartmut Dreier ve Kilise Yöneticileri birlikte düzenlemişlerdi. Bu düzenlemelerin seyrini dergimizin bundan önceki sayısında yazmıştım. Bu defaki toplantılara çevredeki başka küçük şehirlerin cami ve kiliselerinin ortak faaliyetleri de dahil edilmişti. Ben o bölgenin Kiliseler Birliği'nin (Kirchenkreis) davetlisi idim ve faaliyetlerin birçoğunda görevli idim. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın, cami ile kilise arasındaki dini-kültürel faaliyetlerinden bir bölümünü yansıtan bu programın seyrini Fakültemizin dergisinde yayınlamak istedim. Türkiye'deki vatandaşlarımızın, özellikle İlahiyat Fakültesi Dergisi okuyucularının bunlar hakkında bilgi edinmeye hakları olduğunu düşünüyorum. Marl'daki toplantılar Cuma ve Pazar günlerini kapsıyordu. Cuma Müslümanların kutsal günü, Pazar da Hıristiyanların kutsal günü olduğu için, faaliyetler genellikle bu günlerde yoğunlaştırılıyordu. Benim ondan önceki iki günde ve aradaki bir günde de civar kentlerde gerçekleştirilen diğer programlarda görevlerim vardı, bunları da sırası ile anlatacağım.

21.09 Çarşamba, Dortmund-Ewing, Alman Hanımlarla Buluşma

Papaz Bernd Neuser beni Cemaatevi'ne hanımlar toplantısına götürüyor. Bu, çaylı bir toplantı ve gelenler sadece Almanlar. Ha-

nımlar masaları taze çiçeklerle ve grapon kağıdından yapılmış ağaçlarla süslemişler. Yaşlı hanımlar çoğunlukta. Toplantı hep birlikte ilahiler söylenmesi ile başlıyor. İlahi kitapları masaların üzerine, herkesin önüne bir tane düşecek şekilde yerleştirilmiş. Bir kadın vaiz Kutsal Kitap'tan Sara ile Hacer, Maria ile Marta isimli kadınların hikayelerini okuyarak vaaz veriyor. Vurgulamak istediği husus, biraraya gelerek dertleşen ve yardımlaşan kadınların bazan birbirlerine karşı ne kadar acımasız olabildikleri, kıskançlığa dikkat edilmesinin gerektiği.

Vaazdan sonra tekrar ilahiler söyleniyor, sonra kahveler içiliyor, pastalar yeniyor. Daha sonra papaz beni takdim ediyor. Benim Ankara Üniversitesi'nde, İslam İlahiyat Fakültesi'nde Din Eğitimi Profesörü olduğumu, aynı zamanda Türkiye'de camilerde vaaz eden ilk kadın vaiz olduğumu söylüyor. Kadın vaizlik konusuna bilhassa önem veriyorlar, onu söylemeyi hiç ihmal etmiyorlar. Sıra benim konuşmama geliyor. Benden istenen, bir Müslüman-Türk kadını, bir profesör ve bir vaiz olarak kendimi anlatmam. İlk ve orta tahsilimden başlıyorum, İlahiyat Fakültesine gidişimi anlatıyorum.

Benim ilk ve orta tahsilim sırasında Türkiye'de, okullarda Din derslerinin bulunmadığını, liselerdeki yoğun kültür dersleri arasında Din bilgilerinin bulunmayışının beni bir arayışa sevkettiğini belirtiyorum. Çevremdeki kişilerin cennetten ve cehennemden söz ettiklerini, bunları nereden öğrendiklerini sorduğumda daima "Kitap'ta yazıyor" dediklerini, Kitap'tan kastın Kur'an-ı Kerim olduğunu, fakat o kişilerin Kur'an'ı okuduklarında anlamadıklarını farkettiğimi anlatıyorum. Kur'an öğreten kurslardan birine gittiğimi, harfleri öğrendikten sonra Kur'an'a geçtiğimi, fakat Kur'an'ı okumaya başladığımda hiç bir şey anlamadığımı, bunun üzerine kursa gitmekten vazgeçtiğimi anlatıyorum. Benim kurstan beklen-tim, Kur'an'ı okuyunca anlamak idi, fakat olmuyordu, okumakla anlamak aynı şey değildi, diyorum. Ne yapmalı idim? Bir yüksek tahsil kurumu olsaydı da ben orada hem bilmediklerimi öğrensem hem de bu yolla hayatımı kazanabilsem diye düşünüyordum. O zaman bir İlahiyat Fakültesi'nin varlığından habersizdim.

Lisede Fen derslerim iyiydi, Fen şubesinden mezun olmuştum. Arkadaşlarım genellikle mühendis yetiştiren Fakültelere gidiyorlardı. Ben de Yüksek Kimya Mühendisi yetiştiren bir Fakülteye girdim. Fakat kalabalık anfiler, Yüksek Matematik, Tecrübi Kimya

vb. dersler, kokulu laboratuvarlar bana zor geldi. Ümidimi kaybetmek üzere olduğum bir sırada İlahiyat Fakültesi'nin varlığından haberdar olunca, bir yıl kayıpla Fakültemi değiştirdim ve İlahiyat Fakültesine girdim.

Anlattıklarım hanımlara ilginç geliyordu, çünkü onlar böyle tecrübeleri yaşamamışlardı. Onlara şu hususu da belirttim ki, İmparatorluk dönemi Türkiye'sinde, Cumhuriyet öncesi son dönem hariç, kızların orta ve yüksek tahsile gitmeleri düşünülmezdi bile. Ben lisede Din dersi okumamıştım ama, Üniversitede böyle bir imkanı yakalamıştım. Zaten benim mezun oluşumdan sonra, liseler dahil öğretimin bütün kademelerinde Din Dersleri yer almış durumdadır. Ayrıca Din Görevlisi yetiştirmek üzere İmam Hatip Meslek Liseleri de açılmıştır. Nitekim ben bu okullarda meslek dersleri öğretmenliği yapan ilk kadın öğretmenlerden biriyim ve şimdi pek çok kadın öğretmen oralarda rahatlıkla görev yapmaktadır. Daha sonra İlahiyat Fakültesine asistan olduğumu, orada çeşitli kademelerden geçtiğimi, şimdiki durumda profesörlüğe devam ettiğimi anlattım.

Sorular kısmında hanımların en çok merak ettikleri konular, dört kadınla evlilik, erkekler yükleri niçin kadınlara taşıyorlar, kızlar niçin erkenden okuldan alınıp Türkiye'ye gönderilip evlendiriliyorlar, Türkiye'de kadının oy hakkı var mı v.b. idi. İki toplum arasında diyalogun ne kadar gerekli olduğunu görüyordum. Toplumlar birbirleri hakkında kendi peşin hükümlerinden ve zanlarından başka pek az şey biliyorlardı. Ben bu arada Türkiye içinde, kendi insanlarımızın bile, farklı kesimler olarak birbirleri hakkında ne kadar az bilgi ile yaşadıklarını hatırlıyor, içimden, kültürlerarası faaliyetlerin, aynı kültürün değişik kesimleri arasında da gerçekleştirilmesini diliyordum.

22.09 Perşembe, Dortmund Cemaatevi, "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar" Konferansı

Akşam yemeğinden sonra, "Cami ve Kilise" isimli topluluğa "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar" konusunda Almanca ve Türkçe bir konferans veriyorum. Konferansın sonunda sorular ve cevaplarla bir sohbet yer alıyor, iyi Almanca bilen bir Türk, tercümede yardımcı oluyor. Kur'an'da yer alan öğütlerle uygulamalarda yer tutmuş geleneklerin ve İslam Hukukunu oluşturan yorumların birbirinden farklı olduğunu, Kur'an Müslümanlığına henüz ulaşamamış olduğunu belirtiyorum. Bunun sebebini merakla soruyorlar. Kadınların baskı altında oluşu Almanların en önemli gözlemleri

olarak görünüyor. Türkiye için bunun en önemli sebebinin, Kur'an öğretiminin tek dilli, yani sadece Arapça üzerinden ve anlaşılmasızın başlaması ve devam etmesi olduğunu belirtiyorum. Bir örnek olarak, Ahlak kitalarında Kur'an ayetlerine aykırı öğütlerin yer almış olduğunu ve bu öğütlerin yanlış olarak Peygamber'e dayandırılabilmiş olduğunu anlatıyorum ve şu örneği veriyorum:

Padişah İkinci Murat zamanında, Padişahın arzusu ile Türkçeye çevrilmiş "Kâbusname" isimli Ahlâk kitabının 27. bölümünde, kız evladın yetiştirilmesi ile ilgili tavsiyelerde, kızların olmamasının olmasından daha hayırlı olduğu, ama bir kere olmuş ise, onu bir sütnineye emanet etmenin, biraz büyüyünce Kur'an öğretimine başlatmanın, namazdan ve oruçtan Farzları ve Sünnetleri öğrenmesini sağlamanın, fakat asla yazı öğrenmesine izin vermemenin, böylece kendi yazısı ile başkalarına mektup yazmasını önlemenin gerektiği belirtiliyor. Yeterince büyüdüğüde ise hemen evlendirilmesi salık veriliyor. Bütün bu tavsiyeler, "Şeriat eri Muhammed Mustafa buyurmuştur ki, *defnu'l-benati mine'l mükrimati*" şeklinde, bir Hadisle İslam Peygamberine bağlanıyor. Açıklaması da şöyle yapılıyor: "*Yani kız evladın ya er koynunda ya yer koynunda gömülmesi hayırlı işlerdendir*" (C. I, s. 253-254).

Böyle bir hadisin uydurma olduğu Kur'an okuyan herkes tarafından bilinmeli idi. Çünkü eski bir Arap adeti olan, kız çocukları diri diri toprağa gömme Kur'an'da yasaklanmıştır. Fakat maalesef insanlarımız Kur'an'ı anlamadan okudukları için, Kur'an'a aykırı anlamdaki sözleri bile hadis diye saygı ile karşılayabilmişlerdir. Daha da önemlisi, bu kitap yakın dönemde, "1001 Temel Eser" kampanyasında seçilerek, yeni Türk alfabesi ile yeniden basılmaya değer bulunmuştur. Maalesef yeniden basılıştaki da bu gibi yanlışlar eleştiriden geçirilmemiş, dip notlar yolu ile de olsa, gerekli düzeltmeler yapılmamıştır.

Kur'an Müslümanlığına henüz ulaşılammış olmasının bir başka sebebinin de 1949'dan önceki yirmi yıl içinde Türkiye'de, rejim kaygısı ile, Dini genel eğitim yapılmamış olduğu gibi, yüksek öğretim ve bilimsel çalışmaların da yapılmamış olmasıdır. Yeniden Din eğitimine ve bilimsel çalışmalara girişildiğinde ise, yapılmak istenen düzeltmeler genellikle kuşku ile karşılanmış, Dinin elden gideceği korkusu yerleştirilerek, eskiye eleştirisiz bağlılık bir meziyet olarak kabul ettirilebilmiştir.

Konuşmanın sonunda bir Alman hanım beni uyardı: "Siz Profesörler zaten hep teorik konuşursunuz, Kur'an'da böyle olabilir,

ama burada Türk kadınları böyle değildir. Sizler pratik sorunlara cevap getirmiyorsunuz. Buradakiler ne yapıyorlar, sizin hiç haberi-
niz yok!" dedi. Papaz Neuser burada benim yerime cevap verdi:
"Almanya'da da çok sorun var. Biz de 50 yıl önce başka türlü idik.
Ayrıca bizler teorisyeniz. Cevaplar teoriden gelebilir" dedi.

Sorular kısmında bir Türk, "Türkiye'de Kur'an bir gün Türkçe
okunacak mı?" diye bir soru sordu. "Elbette, halkımızda bu yön-
de güçlü bir eğilim vardır!" diye cevap verdiğimde bir heyecan ya-
şandı. Önce ne olduğunu anlamadım. Meğer soruyu soran kişi,
Kur'an'ın Arapça olarak okunmasının bırakılacağını, tamamen
Türkçeye geçileceğini kastediyormuş. Türk cemaat içinde bulunan
Hoca'lardan biri, sorunun yanlış sorulduğunu, kastedilen okumanın
iki dilli olduğunu söyleyince heyecan yatıştı. Konferans üç saat sür-
dü. Anlaşıyordu ki, kültürlerarası faaliyetler sadece karşı kültürle-
rin birbirini anlamasında değil, aynı kültürden kişilerin birbirlerini
anlamasında da yardımcı oluyordu. Toplantı bittikten sonra cemaat-
in yardımcıları ile masalardaki ikram kalıntıları toplandı. Köşelerde
küçük gruplar halinde konuşmalar devam ederken, ben bir radyo
muhabirinin sorularına cevap veriyordum, Papaz ise bulaşıkları yı-
kıyor, kuruluşu ve yerlerine yerleştiriyordu.

23.09 Cuma Marl-Hüls, Cuma Namazı ve "İslam'da ve Tür- kiye'de Kadınlar" Konferansının Tekrarı

Sabahleyin erken saatte Papaz Hartmut Dreier ile birlikte,
Kirchenkreis'a özel bir toplantıya gidiyoruz. Orada, ana okulların-
dan başlamak üzere Türk-Alman çocuklarının birlikte devam ettik-
leri okullar ile ilgili durumlar hakkında benimle sohbet etmek iste-
yen bir grupta karşılaşıyorum. Genelde İslami Din Öğretimi ile
ilgili soruluyor. Sorulardan biri, İslami Din Öğretimi konusunda
Türk velilerinin Türk öğretmenlere niçin güvenmedikleri hakkında.
Türkiye'de İlk Okul öğretmenlerinin, ilk beş yılı okutmak üzere for-
masyon aldıklarını, burada ise onların sekiz yıllık temel eğitimde
görev yapmak durumunda kaldıklarını anlatıyorum. Türkiye'de Din
öğretiminin dördüncü sınıfta başladığını, dördüncü ve beşinci sınıf-
lardan sonraki Din Derslerinin branş öğretmenleri tarafından oku-
tulduğunu belirtiyorum. İlkokul öğretmenlerimizin, sadece okuma
yazmayı öğrenmiş 10-11 yaş öğrencileri için Din öğretimi forma-
yonu alarak yetiştiklerini, bunun öncesi ve sonrası için formasyon
almadıklarını, bu sebeple onların buradaki görevlerine uyan bir hiz-
met-içi eğitimle tamamlanmalarının yararlı olabileceğini söylüyo-
rum. Yine de veliler için Kur'an kurslarının yerinin doldurulamaya-

çağına, çünkü okulun öğretim programında Kur'an'ı Arapçası ile yüzünden okuma dersinin bulunmadığına işaret ediyorum. Veliler Kur'an'ın Arap harfleri ile, orijinalinden okunmasına, hiç anlaşılmasa da, çok önem vermektedirler. Çünkü Türk ibadet geleneğinde, Kur'an'ın Türkçe olarak okunması değil, Arapça olarak okunması esas kabul edilmiştir, diyorum.

Kirchenkreis'daki toplantıdan sonra Cuma namazı için Fatih camisine gidiyoruz. Cuma vaktine kadar, büro olarak kullanılan küçük odada, küçük bardaklarda Türk çayı içiyoruz, sohbet ediyoruz. Bir ara kapı açılıyor ve bir Alman hanım içeri giriyor. Gazetede Camide bir program olacağını okumuş, daha önce hiç cami görmediği için kalkıp gelmiş, kendisinin de katılıp katılamayacağını soruyordu. Buyur ettiler, oturdu, bir Türk çayı içti, ezan okununca hep birlikte camiye girdik. Benim yanımda kızım da vardı. Biz kadınlar yukarı, kadınlar için ayrılmış balkona çıktık. Orta yerde duran bir masa dikkatimizi çekti. Kadın konuşmacılar olduğunda toplantı bu iç balkonda yapılıyormuş ve burada vaaz kürsüsü olmadığı için, konuşmacı o masaya oturuyormuş. Bizimle birlikte gelen hanım caminin her yanını iyice inceledi. Hocanın önce kürsüde konuşmasını, sonra mimberin merdivenlerine çıkmasını izledi. Parmaklıklar, görüşü önemli ölçüde engellemekte olsa da, küçük deliklerden görülenlerle de bir fikir edinilebiliyordu. Yabancı hanım ziyaretçilere camiye gezdirmek ve bilgiler vermekle görevli Şadman hanım bize, camiye ilginin çok yüksek olduğunu anlattı.

Hoca Cemal Öztürk vaazının sonunda cemaate, Türkiye'den bu hafta için gelmiş bir misafir Profesör olduğunu, kendisinin şu anda camide bulunduğunu, akşamleyin, namazdan sonra, caminin konferans salonunda "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar" konusunda Almanca ve Türkçe bir konferans vereceğini söyledi. Bu bendim. Namazdan sonra Papaz bizi evine davet etti. Evde basın toplantısı varmış, gazeteciler bekliyormuş, onlara faaliyetler ile ilgili bilgiler verecekmışiz. Hoca Cemal Öztürk ile birlikte gittik, basın toplantısı oldu, birlikte fotoğraflar çektirdik, gazeteciler gittiler. Papazın hanımı yemek hazırlamıştı, hep birlikte sofraya oturduk. Yemek etsiz, bulgur, peynir ve yumurta ile yapılmış, fırında pişirilmiş bir ıspanak yemeği idi. Hoca Karadeniz'li idi, bunu bir Karadeniz yemeğine benzetti ve çok beğendi. Yemeği hepimiz beğendik ve ıştahla yedik.

Yemekten sonra bir Alman ve bir Türk radyosunu ziyaret ettik. Papaz Dreier daha önce onlarla sözleşmiş bulunuyordu. Radyo

"Fiv" de Almanca konuştuk. Radyo "Merhaba" da ise herkes kendi dili ile konuştu. Radyo Merhaba prensip olarak böyle çok dilli yayın yapıyormuş. Her iki radyoda da Müslüman-Hıristiyan ortak çalışmalarından söz ettik. Akşamleyin namazdan sonra, caminin konferans salonuna gittik. Ön sıralara hep kadınların oturmuş olduğu dikkatimi çekti. Özellikle bir tarafta başörtülü hanımlar, diğer tarafta başörtüsüz hanımlar oturmuşlardı. Sonradan öğrendim ki, genel olarak sağ tarafa kadınlar, sol tarafa erkekler otururlarmış. Bu gece için erken gelen, fakat bu düzenden habersiz olan başörtüsüz hanımlar sol tarafa oturunca, her iki tarafın da ön kısmında hanımlar yer almışlar. Kadın erkek karışık gelen Almanlar sağ tarafa, kadınsız gelen Türk erkekler de, bir sıra boş bırakarak sol tarafa oturmuşlar. Sonradan gelenler arayı doldurunca, karma bir oturmuş ortaya. Konferansçı ve düzenleyiciler için de iki uzun masa birleştirilerek daha uzun bir masa meydana getirilmişti. O masaya ben ortada olmak üzere hoca ve papaz birlikte oturduk. Konferansın sonunda sorulacak sorular için bir Türk tercüman papazın sağ tarafına, bir İslam din dersi öğretmeni ile bir DİTİB temsilcisi de hocanın sol tarafına oturdu. Böylece dinleyicilerin karşısında altı kişi olduk. Sırası gelince bunlardan her biri söz aldı ve katkıda bulundu.

Konferans iki dilli olunca çok vakit alıyor, bu sebeple anlatılan konuların sınırlı tutulması gerekiyor. Birlikte bir seçme yaptık ve *"yaratılış açısından"*, *"toplum içindeki işlevleri açısından"*, *"evlenme-boşanma açısından"* ve *"miras açısından"* kadın ile erkek hakkında Kur'an'ın öğütlerini anlattım. Sorular gelmeye başladığında tartışmalar da başlamıştı. Boşanma, şahitlik, kadının yalnız seyahati, eğitim, çalışma, dört kadınla evlilik ve ev işlerinin paylaşılmasına kadar her konu konuşuldu. Sıra başörtüsüne de geldi. Genelde yanlış bir kanaat vardı. Başörtüsü örten kadınların, dört kadınla evliliğe, yarım mirasa, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşdeğer tutulmasına, seyahat etme ve çalışma ile ilgili kısıtlamalara, ev işlerini tek başlarına üstlenmeye razı oldukları sanılıyordu. Halbuki kadınlar böyle düşünmüyor ve böyle söylemiyorlardı. Genç kadınların, kocalarına, İslam Peygamberinin kendi yatağını toplamasını, kendi söküğünü dikmesini, alışverişi yapmasını örnek gösterdiklerine ve Sünnet'e uygun davranışı kendilerinden belediklerine şahit olduğumuzu anlattım. Titiz bir genç hanımın da, kendisinin işten geç geldiği günlerde ev işlerini kocasının yapmasını istediğini, genç erkeğin ise bu durumdan şikayetçi olduğunu, çünkü yorulduğunu söylediğini anlattım. Ev işleri erkeklere kolay

gibi görünüyordu, fakat kendilerine kalınca ne kadar yorucu olduğunu görüyorlardı. Bazı genç kocalar diyorlardı ki: "Evet Peygamberimiz öyle yapmış ama, bugün buna gerek yoktur, pek çok genç kız bu hizmetleri yapmaya hazır olarak evlenmektedir". Şüphesiz böyledir. Fakat erkek hangi kızı seçmiştir? Bu bir tercih meselesidir. Erkeklerimiz, çalışan, meslek sahibi olan, sorumlulukları birlikte paylaşımları gerekecek eşlerle evlenmeye hazır olduklarında, gereken fedakarlıkları yapmaya da hazır olduklarını hissedeceklerdir. Keloğlan gibi, kimilerinin gönülleri yükseklerde olur. Gönlü yüksekte olan kişi yüksekliğe uygun davranışa da sahip olacaktır. Ayrıca başka konularda, "*bugün artık böyle yapmamız gerekmiyor*" demeye yanaşmayan kimselerin, Peygamber'in kadınlarla ilgili davranışlarını da hafife almamaları kanaatinde olduğunu belirtmeliydim ve belirttim. Hoca Cemal Öztürk söz aldı ve Peygamberimizin kadınlara çok saygılı davrandığını ve saygılı davranılmasını öğütlediğini söyleyerek katkıda bulundu.

Bir genç, yanındaki bir ağabeyin hatırlatması ile konuştuğunu ifade ederek, İslamiyetin Kur'an ve Hadis'ten başka *Kıyas ve İcma* gibi kaynakları da olduğunu, onlara da bakmak gerektiğini söyledi. Gerekirse bakılabileceğini, ancak bir konuda açık ayet varsa, bunun bütün kaynakların üstünde geçerli olduğunun unutulmaması gerektiğini söyledim. Genç yine ağabeyinin uyarısı ile, bazı konularda Allah'ın Hikmeti olduğunu, onlara, soru sormadan ve tartışmadan uyulması gerektiğini söyledi. Aklın da Allah'ın Hikmeti olduğunu, akla da uyulmasının gerektiğini, Kur'an'ın bize bu yolu gösterdiğini söyledim.

Bir yetişkin kişi, Din eğitiminde, korku ile eğitime daha çok yer verildiğinden şikayet etti. Çocuklara, başlarını örtmeyen, namazlarını kılmayan kimselerin cehenneme gideceklerinin, orada kaynar kazanlarda kaynatılacaklarının söylendiğini, çocukların korku içinde kaldıklarını söyledi. Dini terbiyenin iki yolu olduğunu, bunlardan birinin Allah sevgisi, diğerinin Allah korkusu olduğunu anlattım. Genelde bunlar birbirinden ayrılamaz, Allah'ı seven Allah'tan korkar. Fakat sevgi öne geçmezse, korku sevgiye yükselmeyi engelleyebilir. Sevgi yolu ile eğitim zordur, sabır ister. Korku yolu ise kolay gibi görünür. İnsanları, hele çocukları korkutabildiniz mi, görünürde itaati sağlarsınız. Fakat onların ruhlarında hangi olumsuzluklara sebep olabileceğinizi, bu olumsuzlukların ne zaman ve ne şekilde ortaya çıkacağını bilemezsiniz. Bu sebeple, bütün bir hayat boyunca sahip olunacak ruh sağlığı uğruna, ne kadar zor olur-

sa olsun, sabırla ve sevgi ile eğitime devam edilmelidir. Kur'an insanlara yumuşaklıkla davranılmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca baş örtmeyenlerle namaz kılmayanların kaynar kazanlarda kaynatılacağı gibi bir ifadenin Kur'an'da yer aldığını hiç kimse söyleyemez. Bu arada Hoca Cemal Öztürk bir ilavede bulunmak istedi ve şunları söyledi: "Namaz kılmayanların cehenneme atılacağı ile ilgili ayet Müddessir Suresinde vardır: Allahın Kitabını insan sözüdür diye yalanlayanlar, namazı kılmayanlar, düşkün kimseyi doyurmayanlar, Ahiret gününe inanmayanlar ve batıla dalanlar yakıcı ateşle cezalandırılacaktır" (Müddessir Suresi, 24-25, 42-45). Hoca ayeti okumayı bitirir bitirmez ön sıralarda oturan hanımlardan biri atıldı: "Demekki bunlar kafirler imiş!" Böylece anlaşıldı ki, bu ayet mümin olmayanlar hakkındadır. Yakıcı ateşle cezalandırılacak olanlar, Allahın Kitabını yalanlayanlar, Ahiret gününe inanmayarak namazı kılmayanlar, düşkün kimseyi doyurmayanlar ve kötülükleri yapmakta ısrar ederek batıla dalanlardır.

Bir Alman misafir, İslam'da kadınların yönetici olmaları ile ilgili hükmün ne olduğunu sordu. Bazı Müslüman ülkelerde kadın Başkan ve Başbakanlar bulunmasının birer tesadüf olup olmadığını merak ediyordu. Kur'an Ayetlerinde, Allah'ın insan soyunu yaratmasının sebebinin "*Hizmet etmeleri için*" diye bildirildiğini, bu alanda kadın ve erkek arasında bir ayırım yapılmamış olduğunu söyledim. Yapılacak hizmetler kabiliyetlere göre belirlenecektir. *Emaneti ehline vermek* prensibi vardır. Kadın veya erkek, kim hangi işi en iyi yapıyorsa, o işi onun yapmasının İslami olduğunu anlattım.

Bir soru da kadınların seyahat özgürlükleri ile ilgiliydi. Eskiden kadınların uçağa ve gemiye bindirilmediğini, şimdi de hala *Hacca* bile, bir erkeğin velayeti olmaksızın, gidemediklerini, benim de bunlardan biri olduğumu söyledim. Oysa İslam Peygamberi bir kadının hacca yalnız başına gidip dönmesini, İslam ülkelerinin medeniyet seviyesi olarak göstermişti ve bu seviyeye ulaşılacağını haber vermişti. *İslam ülkesi öyle güvenli olacaktır ki, en uzak yerden bir kadın yalnız başına Hac ibadeti için Mekke'ye gelecek, ibadetini yapacak ve dönecekti de o kadına hiç bir zarar gelmeyecekti.* Maalessif henüz kadın özgürlüğü sağlanamamıştır, dedim. Cami konferansı canlı bir biçimde sürdü ve sona erdi.

24.09. Cumartesi Herford, "Kur'an Kursları" Konferansı

Herford'taki Müslüman-Hıristiyan ortak faaliyetleri çok yeni idi, bir yıldır çalışıyorlarmış. Ancak çok çalışıyorlar ve hızlı gidi-

yorlarmış. Özellikle gençlik kolları ortak buluşmalar, hafta sonu gezileri ve sporlar düzenliyorlarmış. Kadın kolları dikiş v.b. kurslarda biraraya geliyorlarmış. Herford'daki faaliyetlerin bir amacının da ırkçılığa ve şiddete karşı bilinçlenmek olduğunu öğreniyorum. Önce çay için hazırlanmış olan salona geçiyoruz. Salon cemaat üyelerince süslenmiş, masalar evde yapılmış pastalarla doldurulmuş. Kahveler ve çaylar içiliyor, sonra konferans salonuna geçiyoruz. Herford Belediye Başkanı da gelmişti ve o da toplantıyı bir konuşma ile kutladı. Hıristiyan-Müslüman Birliğinin başkanı Jürgen Melchert'in açış konuşmasından sonra Papaz Kreuger tarafından günün anlamını belirten bir konuşma yapıldı. Bütün konuşmalar Türkçeye tercüme ediliyordu. Papaz Kreuger sözlerine yabancı, özellikle Türk işçilerin Almanya'ya gelişlerini hatırlatmakla başladı ve özetle şunları söyledi:

"Bundan bir süre önce buraya insanlar geldi. Dikkatinizi çekiyorum ve 'insanlar geldi' diyorum. Bunu unutmamalıyız. Karşılaştığımız sorunlar bunu göz ardı etmemizden ileri gelmektedir. Irkçılık olaylarından duyduğumuz üzüntü ve iletişim eksikliğimiz, bir yıl önce, birbirimizi tanımak için görüşme kararı almamıza sebep oldu. İlk buluşma 1993 yılında, Ekim ayında gerçekleşti. Önce Müslümanlar Cemaat Evi'ne davet edildi, sonra Hıristiyanlar Cami'ye gitti. İlişkilerden memnunuz ve giderek gelişiğine inanıyoruz. Biliyoruz ki bu, aşama aşama gerçekleşecektir. Biz her iki Cemaatin de bunu gönülden istediğine ve bunun için çalıştığına inanıyoruz. Dünyamızda meydana gelen olaylarla ilgili hüznüleri sevinçleri paylaşmaktayız. Toplumumuzda meydana gelen olayları birlikte karşılayacağız. İşbirliğimizin devam edeceğini ümid ediyoruz".

Sevinçle bildirilen bir husus da şu idi ki, şimdiye kadar toplanırlara ya yalnız erkekler ya da yalnız kadınlar gelirlermiş. Bu defa kadınlar ve erkekler birlikte gelmişlerdi.

Bildirilere geçilmeden önce, serbest kıyafetleri ile, kız ve erkek hıristiyan gençlerden oluşan, modern bir koro çeşitli ilahiler söylediler. Gençlere, tatil günlerini böyle bir faaliyete ayırmış oldukları için teşekkür edildi.

Toplantının iki bildirisi vardı. Bunlardan biri Papaz Bernd Neueser'in kendi bölgesindeki faaliyetlerden örneklerle sunduğu "Hıristiyan-Müslüman ilişkileri" konulu bildiri, diğeri benim "Kur'an Kursları" konulu bildirimdi. Bu konu bana önceden ısmarlanmıştı. Önce ben bildirimini okudum. Kur'an Kurslarının, Türklerin Müslü-

man oluşlarından itibaren, bin yıldır, temel eğitimin önemli bir bölümünü oluşturduğunu, Meşrutiyet dönemine kadar bunların, Sıbyan Mektepleri şeklinde, Temel Eğitimin bütününe teşkil ettiğini anlattım. Bugünkü Kur'an Kurslarının Türkiye'deki şekilleri ile Yurtdışındaki şekillerini, amaç, muhteva ve yöntemleri ile ilgili mevzuatı açıkladım.

Alman dinleyiciler konuyu anlamakta zorluk çekiyorlardı. Papazlardan biri şöyle sordu: "Eskiden Kur'an kurslarında önce Arapça sonra Kur'an mı öğretiliyordu, yani bu kurslar lisan kursu olarak mı başlamıştı?" "Hayır" diye cevap verdim. Kur'an öğretimi önce Arapça konuşan ülkelerde başlamıştı, onlar için Kur'an öğrenmek aynı zamanda kendi ana dillerini, yani Arapçayı öğrenmekti. Çocuklara önce Alfabe öğretiliyor, sonra okuma kitabı olarak Kur'an'a geçiliyordu. Türkler aynı yöntemi uyguladılar. Fakat Türk çocukları Arapça konuşan bir toplumdan olmadıkları için Alfabe'yi de Kur'an'ı da anlamadan, ezberleyerek öğrendiler. Öğrendikleri Alfabe ile, Kur'an'dan başka Arapça herhangi bir kitabı veya metni okuyabilmeleri söz konusu değildi. Ayrıca kendi ana dilleri olan Türkçe'yi okuyup yazmayı da öğrenmiyorlardı.

Bir soru da yaz Kur'an Kursları ile ilgili idi. Herford İslam cemaatinde altı tane Hafız varmış. Kur'an büyük ve kalın bir kitap, onu böyle bir yaz kursu süresinde öğrenip ezberlemek mümkün oluyor mu? diye sordular. Hafızlığın ayrı bir program işi olduğunu, ayrıca özel kabiliyet istediğini, her çocuğun hafızlığa çalıştırılmadığını anlattım. Türklerden biri katkıda bulundu. Hafızlığa çalışmanın sekiz yaşında başladığını, Peygamberimiz zamanında da var olduğunu, hatta hafızların savaşlarda cepheye gönderilmediğini de söylememi istedi.

Bildirimde Kur'an'ın Türkçe anlamı ile okunmasının da programa alınmasını, hatta Ramazanlarda Mukabelelerin iki dilde, yani hem Arapça orijinalinden hem de Türkçe Meallerinden okunmasını arzu ettiğini ve gerekli gördüğümü, bunu derslerimde ve konferanslarımda dile getirdiğimi özel olarak vurguladım. Bununla da ilgili bir soru geldi. "Sizin bu arzunuz sadece Almanya'daki Türkler için midir yoksa Türkiye'deki Türkler için de geçerli mi?" diye soruldu. Elbette Türkiye için de geçerlidir, diye cevapladım. Biz bu türlü çalışmalarını küçük gruplar içinde başlatmış bulunuyoruz.

Bir Türk gencinden gelen soru da şöyleydi: "Okula öğrenci bilime hizmet için gidiyor. Bilimde şüphencilik var. Din ise inanca da-

yalı. Bu ikisi nasıl uyum sağlayabilir?" Bilimin şüphecilğe dayalı olmasının sebebinin hakikate ulaşmaktaki titizlikten kaynaklandığını, Kur'an'da da zanna dayanmanın yanlışlığına dikkat çekilmiş olduğunu anlattım. Bilim hakikatin peşindedir. Hakikatin peşinde olmak Kur'an'ın emridir. Dini inanç, hakikat ile birleşirse yaşayışımız yaradılış ile uyumlu hale gelir. Bilimin peşinde olduğu hakikat Allah'ın yaratışındaki kanunlardır. Böyle düşününce Allah'a inanmakla, Allah'ın yaratışındaki kanunları aramak birbirine zıt, birbirinden farklı şeyler olamaz. Sorun, bilim yolu ile elde edilen gerçeklerin Allah'ın emirlerine aykırı kullanılmamasındadır, dedim. Nedense pek çok alkışladılar.

Papaz Bernd Neuser'in konuşmasına gelmişti sıra. Papaz Bernd Neuser beş altı yıl kadar önce stajyer olarak Türkiye'deki bir Protestan cemaate gönderilmişti. Gönderilişinin önemli bir amacı, İslam dinini yerinde incelemek, bunun için de Türkçe öğrenmekti. Ankara'da, Tömer'de Türkçe kurslarına devam etti, İlahiyat Fakültesinde İslam Dini Esasları ve Din Eğitimi derslerini izledi. Gençlerle arkadaşlıklar kurdu, gezdi, okudu, çok çalıştı, çok şey öğrendi ve ülkesine döndü. Onun görev yaptığı bölgede Müslüman Türkler çoğunlukta bulunuyor. Hıristiyanlarla Müslümanların iyi ilişkiler içinde yaşamalarını sağlamakta ona düşen sorumluluk payı büyük ve önemli. Papaz Neuser bunları, sözlerine eklediği küçük bir Türkçe giriş ile anlattı, büyük alkış ve sempati topladı. Onun konuşmasından bir özeti vermek istiyorum:

"Türkler bizimle otuz yıldan fazla bir süredir yaşıyorlar. Hangimiz Türk yemeğini, Türk müziğini tanımıyoruz! O kadar iççeyiz ki, Dortmund'da konfirmasyon yaşına gelen her çocuk bir kaç kelime Türkçe biliyor. Artık yabancı düşmanlığı Dortmund için düşünülebilir bir şey değildir. Düşmanlık daha çok küçük yerlerde, yabancılarla birlikte yaşanmayan bölgelerde oluyor. Ben bir Hıristiyan din adamı olarak İslam'ı öğrenmeyi ve Müslümanlarla diyalogu, onlarla daha iyi bir arada yaşayabilmek için istiyorum ve bu gibi çalışmalarını destekliyorum. Ben iyi bir Hıristiyan olarak kendi dinimi yaşayayım, Müslümanlar da aynı şeyi yapsınlar. Ama ben onları daha iyi anlayayım ki, daha iyi diyalog kurulabilsin. Birinci olarak onları daha iyi tanıyacağım, ikinci olarak daha iyi diyalog kuracağım, üçüncü olarak bütün bu öğrendiklerimle kendimi daha iyi tanıyacağım. Diyalog olmayınca yanlış anlaşılmalarda oluyor. Buna bir örnek vermek istiyorum:

Bir Türk Kurban bayramında Alman komşusuna kurban eti hediye etmek istiyor. Eti elinde tutarak Alman komşusunun kapısını çalıyor. Alman komşu kapıyı açıyor, eti görüyor, 'Gerek yok!' diyor. Türk ısrar edince parasını vermeye kalkıyor. Türk bundan alınıyor. Alman bilmiyor ki bu, Müslüman inancının bir parçasıdır. İşin doğrusunu öğrenince üzülüyor ve "Biraz Türkçe öğrenmeliyim!" diyor. Diyalog sözde kalmamalı, pratiğe de geçirilmelidir. Müslümanlar benim kapımdan içeri girebilmeli, ben de onların kapısının eşliğinden geçebilmeliyim. Almanlar camiden korkuyorlar. Müslümanlar caminin kapısını açmalı ki, herkes içeriyi görsün (Bu arada bir Müslüman dinleyici, 'Cami Allahın Evi'dir, herkes girebilir!' diye seslendi. Papaz da 'Teşekkürler, geleceğiz!' dedi).

Diyalog nasıl geliştirilebilir? Hıristiyanlar Müslüman bayramlarında Müslümanları tebrik edebilirler. Bunun bir başlangıç olabileceğini bilmeliyiz. Noel'de Türk komşularımız büyük bir çiçek buketini Kilisemize getirmişlerdi. Bu güzel bir örnektir. Karşılıklı ziyaretlerde bulunmak gereklidir. Biz Dortmund'da bunu yapıyoruz. Her hafta Çarşamba günleri Hıristiyan ve Müslüman kadınlar birbirlerini ziyarete gidiyorlar. Benzer ziyaretler genç erkekler ve genç kızlar arasında da yapılıyor. Benim cemaatim ile Türk hanımlar birlikte bir dikiş kursuna katılıyorlar. Bazen Türk erkekler hanımlarını göndermek istemiyorlar. Ama dikmek daha ucuza geldiğinden gene de gönderiyorlar. Burada Türk hanımlardan biri seslendi: "Biz her zaman dikiş kursuna katılırız!"

Okulla ilgili olarak da çocuklara ev ödevlerinde yardımcı olmak için bir çalışma grubu oluşturuldu. Türk velilerin görüşme gününe gelmediklerini görünce, bir veliler gününü camide organize ettik ve katılımın arttığını gördük. Kilisemizin çocuk yuvasına Türk çocuklar da geliyor. Türk çocuklarının inançlarını sarsmadan birlikte eğitim verilebilmesi zordur, ancak bunun için çalışılmaktadır. Yeterli yuvamız olmadığından, her çocuğu kaydedemiyoruz, bazen bu, yabancı çocukları kabul etmediğimiz şeklinde anlaşılıyor. Böyle bir durum yoktur.

Biz Türk ve Alman gençlerle Köln'e bir gezi yaptık. Hoca da bize katıldı. Köln'deki DİTİB merkezini ve büyük kiliseyi (Dom) ziyaret ettik. Yol boyunca, otobüste gençler müzik zevkinde (Pop) ve spor sevgisinde (Borissia Dortmund Futbol Takımı) birleşiyorlardı. Ortak noktalarımız vardır.

Bizim Dortmund'daki çalışma grubumuzda dört Hoca, sekiz de Papaz vardır. Bizler problemler üzerinde birlikte tartışıyoruz. Türkler öldüklerinde artık onların da Almanya'daki mezarlıklarda gömülmeleri söz konusu olacak, bunu tartıştık.

Solingen olaylarından sonra çalışmalarımız yavaşladı. Bazı Müslüman erkekler devreye girmeye başladılar. Öyle bir kanaat hasıl oluyor ki, sanki Müslümanlara yalnız Müslümanlardan, Hıristiyanlara da yalnız Hıristiyanlardan fayda varmış gibi. Bu doğru değildir. Problemler hepimizin problemleridir. Bu olaylar Hıristiyanlar arasında da çekingenciliklere yol açtı. Basın da Müslümanları bir düşman olarak gösterdi. Bu da doğru değildir. Hıristiyanlığa göre sevgi en yakınından başlar. En yakınımnda Türk komşum vardır, ondan başlamalıyım. Solingen olayları bir geri çekilme başlattı ama, Müslümanlarla bir yakınlaşma, bir kucaklaşma da başlattı".

Herford toplantısı bittikten sonra Türk cemaati bizi bırakmadı, camilerini görmemizi istediler. Yeni yapılan caminin Yönetim Kurulu ile gittik, camiye ve külliyesini gezdik, çaylarını içtik, sohbet ettik. Merak ettikleri bir soruyu sormak istediklerini söylediler. "Elbette" dedim. Sordular, "Sizi kim buraya yolladı, Devletimiz şimdiye kadar bizi düşünüp de sizin gibi birisini bize yollamış değildir, siz nasıl gelebildiniz?" dediler. Kirchenkreis'in davetlisi olduğumu söylediğimde, "Zaten biz tahmin etmiştik, bizi düşünmeyeceklerini biliyorduk!" dediler. Devletimize biraz gücenikler, fakat yine de ona bir zarar gelmesine kıyamıyorlar. Uzun süre hiç konuşmadan bizi dinleyen biri, hatırını sormam üzerine açıldı. "Benim de bir sorum vardır" dedi. "Ben kuru ekmek yiyeyim, maaşımı da vereyim, tek Türkiye'de barış olsun. Türkiye bölünmesin. Türkiye'nin her tarafına gidilip gelinebilsin. Bu ne zaman olacak? En önemli sorun budur!".

Boynunda ay yıldızlı kolye olan, yakışıklı bir genç, Herford Cemaat Evi'nde ilahiler söylemiş olan genç koroyu hatırlattı. Kendisinin de böyle bir koroyu oluşturabileceğini, fakat Hoca'nın toplantıyı kendilerine önceden haber vermemiş olduğunu, üzümlere anlattı. Kendisi Gençlik Kolları Başkanı imiş. Bu arada Camiye ait bir bölümde yer alan küçük bir süpermarketten torbalara meyve ve sucuk doldurup bize hediye ettiler. Papaz Neuser arabasını çekmek için giderken, torbaları bir başka arabanın üzerine koymuştu. O arada Süpermarketten çıkan, arabanın sahibi, yaşlı, sakallı bir Türk gelip de, Papazın elindeki torbayı kendisinin arabasının üzerine koy-

duğunu görünce telaşa kapılıvermişti. İçindeki sucukların Türk suçuğu olduğunu farkedememiş olmalı ki, "Şimdi ben ne yapacağım, elimi süremen, alın bunları arabamın üzerinden, günaha gireceğim!" deyip duruyordu. Taniyanlar onu teselli ettiler: "Korkma, o torbaları oraya biz koyduk. İçindekiler bizim meyvelerle sucuktur!" dediler. Papaz geldi, arabaya bindik, çıkışa kadar bize yol gösterdiler, vedalaşıp ayrıldık.

25.09 Pazar Marl-Hüls, Kilise'de Ayin

Sabah saat 10'da, Paulus Kilisesi'nde, Papaz Dreier'in ayini var. Programda Hoca Cemal Öztürk ile benim de görevimiz var. Ayin Papazın açış konuşması ve ilahilerle başlıyor. Sonra hep birlikte, bizim Fatiha'ya benzer şekilde, kendi inanç temellerini içeren ayetleri okuyorlar. Hoca Cemal Öztürk, bir işinin çıktığını, erken ayrılması gerektiğini söylediği için, en önce o konuşmasını yapıyor. İslam dininin kardeşliğe, hoşgörüyeye verdiği önemden söz ediyor ve ayrılıyor. Mezmur'dan bir bölüm okunuyor. Bütün bu okunanların Türkçe tercümeleri programda, orijinal metinlerinin hemen altında yazılmış bulunuyor. Comenius İlkokulunun Okul Korosu balkonda, orgun önünde yerlerini alıyorlar. Öğrenciler Alman ve Türk olarak karışık. Öğretmenler de öyle, bir Türk ve bir Alman öğretmen var. Hem Almanca hem Türkçe ilahiler okuyorlar.

Ayinin merkez bölümünde İncil'den, o günün vaazı için belirlenmiş ayetlerin okunuşu yer alıyor. Ayetlerin okunuşundan sonra, bizim "Amentü" ye benzer şekilde düzenlenmiş, inanç esaslarını içeren cümleler hep birlikte okunuyor, bir ilahi de hep birlikte okunduktan sonra, sıra vaaza geliyor. Vaaz, biraz önce okunan ayetlerdeki öğütler üzerine kurulmuş. "Emirlerin emri, en büyük emrin Allah'ın birliğine inanmak, bu inançla Allah'ı her şeyden ve herkesten çok sevmek ve bu sevgi ile hemcinslerini, kendini sevdiğin gibi sevmektir" (Markus 12, 28-34). Vaaz görevi bana verilmiş. Aynı konu ile ilgili olarak, yani Allah'ın birliğine inanmak, o inançla Allah'ı herkesten ve her şeyden çok sevmek ve bu sevgi ile hemcinslerini kendin kadar sevmek öğüdü üzerine, İslamî açıdan açıklama yapıyorum ve Ayetlerle Hadisleri bildiriyorum. Vaazımı Almancası ile birlikte yazımın sonuna ekleyeceğim için burada onun ayrıntısına girmiyorum. Comenius okul korosu tekrar ilahiler söylüyorlar. Daha sonra, diğer Hıristiyan mezheplerinden davet edilmiş misafirlerle birlikte, birer kısa dua örneği sunuyoruz, Yüce Allah'tan, aramızda barış ve sevgi olsun, kardeşlik olsun dilekleri

diliyoruz. Bizim Fatiha'ya benzeyen sözleri içeren ilahiyi tekrar hep birlikte söylüyorlar, bitiş duası ediliyor ve org sesleri ile ayin bitiyor. Ayinin sonunda küçük öğrencilerle ve velileri ile tanışıyorum, başka Türk katılımcılar var, onlarla da tanışıyoruz.

Öğlen yemeği yine Papaz Dreier'in evinde. Bayan Dreier yine çok güzel yemekler hazırlamış, severek yiyoruz. Yemekten sonra, zamanımız çok az olmasına rağmen, ormanı, güzel bir parkta, kısa bir gezinti yaparak dinleniyoruz.

Genç Türk Hanımları İle Buluşma

Aynı gün, öğleden sonra, Cemaat Evi'nde genç Türk hanımları ile buluşuyorum. Hanımlar, pek çok soruları olduğunu, benimle konuşmak istediklerini söylüyorlardı. Papaz Dreier'den salonu ve mutfakı kullanmak için izin almışlar, çay ve kahve yapmışlar, evlerinden de poğaçalar ve kekkek yapıp getirmişler. Genç hanımlarla konuşmamız çok uzun sürüyor, çünkü soruları pek çok. Soruların cevapları çok uzun yer tutacağı için, onları sadece örnek olarak sıralamakla yetiniyorum:

"Niye erkeklerin yabancılarla evliliği tahammül edilebilir görülüyor da kadınlarınkine tahammül edilemiyor? Bu tam da dini mesele değil, Milliyetçilik ile ilgili".

"Ateistler de var, onlar Kitap Ehli değil, Ahirette durumları ne olacak?"

"Yabancılarla evlilikte sünnet problemi var. Nereden geliyor bu sünnet, Kur'an'da var mı? Bazen Almanlar Türklerle evlenmek istiyorlar ama sünnetten çekiniyorlar?"

"Doğum kontrolü ve korunma ailelerde dini korkular yaratıyor, bu konunun dini hükmü nedir?"

"Allah'ı tanımayan ama iyi olan, Hümanist insanlar ne olacak, Cennete gidecekler mi? Benim ateist Alman arkadaşlarım var, onların Cehenneme gideceğini düşünmek istemiyorum".

"Diğerlerine Kafir demektense tolerans göstermek daha iyi değil mi"?

"Cihad bu durumda paradoks oluşturmaz mı"?

"Şeriat kadına daha az faydalı olduğu halde, niçin kadınlar bunun peşinden gidiyorlar. Zaten kadınlar burada okuma-yazma bilmiyorlar, gittikçe de daha geriye gidiyorlar".

"Alman toplumu Türk kadınına çok ilgi duyuyor. Belki Japon kadını daha çok baskı altındadır ama, onlar Türk kadını ile ilgileniyorlar".

"Erkeklerin el sıkılmaması nereden geliyor"?

"Dışlanma yüzünden kendimizi korumak için kökümüzü arıyoruz. Bu tehlikeli, Milli Görüş kuvvetleniyor. İtildiğimiz için Türkçü olmak mecburiyetinde kalıyoruz"!

"İslam insana zevk veren her şeyi yasaklıyor"!

"Diyanetin gönderdiği erkek görevliler, başlangıçta kadınların çalışmaları ile ilgileniyorlar, cami için kadınlar çok fedakarlıklar yaptı, altınlarını verdiler, ama Cami yapıldıktan sonra kadınlar unutuldu"!

"Cennet anaların ayakları altındadır, verin altınlarınızı, diyorlar, sonra yaptıkları ilk iş kızların başlarını örttürmek oluyor"!

"Camide sizin kitaplarınız var. Başı açıktır, görünmesin diye, arka kapaktaki resmin üstünü kapattılar".

"Burada beş sene yaşayan Hoca Almanca konuşabilmeli, artık Almanlar Türkçe öğreniyor neredeyse"!

"Ben Almanlara Camiyi gezdiriyorum, ziyaretçi Almanların başlarını örttürmek istiyorlar".

"Buraya gelen öğretmenler de Üniversite bitirmiş olmuyor. Almanya için yeterli olmuyorlar. Konsolosluklar daha yeni düzeldi, içeri giremiyorduk".

"Domuz eti niçin yasak, özellikle çocuklar çok sıkıntı çekiyorlar"?

"Bir Alman çocuk oğlumla çekişmiş. Çocuk oğlum kızdırmış. Onu inciltmek için, 'Sen iyice aç kalıp ölecek olsan, gene domuz eti yemez misin?' demiş. Oğlum da, 'Ölü insan ne işe yarar, elbette yerim!' demiş".

"Muska olarak kullanılabilen ayetler gerçekten var mı"?

"Cennette erkeklere 70 Huri varmış, bize ne var"?

"Cami için yararı olur düşüncesi ile, bir grup oluşturarak, başkanımız ile birlikte yakındaki bir diğer Kilisenin Papazına gittik. İki saat konuştuk. Kendimizi anlatmaya çalıştık. Ortak noktalarımız var, işbirliği yapabiliriz, hepimiz bir Allah'a inanıyoruz! dedik. Papaz yanaşmak istemedi, söyleyecek bir şey bulamayınca, 'iyi, güzel ama biz daha zenginiz, bizim üç Allahımız var!' dedi".

Anlaşılıyordu ki diyalog, Papazlar arasında da kolay anlaşılır ve kabul edilebilir bir olay değildir. Hanımların anlattığı bu olayı ben daha sonra diğer papazlara aktardığım zaman, dehşete kapıldıklarını ve üzüldüklerini farkettim. Papaz Neuser diyordu ki: "Hanımlar çok gülmüşlerdir değil mi"?

Hanımlardan biri de çocuğunun "Anne Allah Türk mü, Alman mı"? diye sorduğunu anlattı. Sohbet böylece uzayıp gitti.

Papaz Dreier'in hanımı yardımcı öğretmenlik yapan, çocuklarla yakından ilgilenen, çalışkan bir hanım. Bayan Dreier bana bazı şeyler anlattı. Hocaların pek çoğu eski usül çalışıyor, dil öğrenmeye önem vermiyorlarmış. Almanya'da doğup büyüyen yeni nesil Almanca'yı Türkçe'den daha rahat konuştuklarından, çoğu zaman, kendi aralarında Almanca konuşmayı tercih ediyorlarmış. Çocukların anlattığına göre, Hocalar Kurslarda çocukların Almanca konuşmalarını yasaklıyor, aralarında Almanca konuşmaya başladıklarında, onları cetvelle dövüyorlarmış. Özel bazı kursların hocaları ise Almanya'da sürekli oturanlardan seçiliyor, bu sebeple çocuklarla Almanca da konuşabiliyorlarmış. Onlardan, çocuklarla oynayanlar, gezenler bile varmış, çocuklara hediyeler veriyorlarmış. Çocuklar onların kurslarına gitmeyi tercih ediyorlarmış. Öğretmenlerin anlattığına göre, bu çocuklar daha uslu oluyorlar, ancak Cehennem ile ilgili korkunç hikayeler anlatıyorlar ve çok korkuyorlarmış.

Toplantı bittikten sonra bizi, misafir kaldığımız yere, Dortmund-Eving'deki Papaz Neuser'in evine, hanımlardan biri götürdü. Hanım yolun yabancı olduğu halde, gece olmasına rağmen, kendisine çizilen plana bakarak, bizi 1.5 saatlik mesafeye, şaşırmadan götürdü ve bizi bıraktıktan sonra, kendisi yalnız olarak evine geri döndü. Papaz Neuser'in hanımı bahçelerindeki erik ağacından topladığı eriklerle çok lezzetli bir pasta yapmıştı. Bu genç hanım çok

yoğun çalışan biri olmasına rağmen, bahçesinde yetiştirdiği sebze ve meyveleri çok iyi bir şekilde değerlendirebiliyordu. Genç Papaz Neuser de ona yardımda hiç kusur etmiyordu. Yarın bir özel ziyaretimiz var, onu da yaptıktan sonra, öbür gün Nürnberg'e geçeceğim ve orada *V. Nürnberg Forumu*'na katılacağım.

V. NÜRNBERG FORUMU

Eğitimde "Dünya Ahlakı Projesi"

Almanya'nın Erlangen Üniversitesi'ne bağlı Nürnberg Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin *Din Eğitimi ve Protestan Din Öğretimi Kürsüsü* Başkanı Prof. Dr. Lahnemann her üç yılda bir Din Eğitimi ile ilgili bir Forum düzenliyor ve bunun adına *Nürnberg Forumu* diyor. Bu yıl beşincisi düzenlenen Forum *Eğitimde "Dünya Ahlakı Projesi"* ismini taşıyordu. Tübingen Kültürler Arası Eğitim Enstitüsü Başkanı Prof. Hans Küng'ün imzasını taşıyan *Dünya Ahlakı Projesi*, uluslararası toplantılarda bir çok kez tartışılmış ve dünyanın bütün dinlerinin temsilcileri tarafından, kişisel sorumluluklarla imzalanmıştı. Bu defa proje, Prof. Hans Küng tarafından, Nürnberg Forumuna, açılış tebliği olarak sunuluyordu. Amaç, Projenin Din Eğitiminde uygulanabilirliğinin, farklı dinlerin eğitimcilerinin temsilcileri tarafından tartışılması idi.

Prof. Küng'e, Dünya Ahlakı'nın dini temele mi yoksa hümanist temele mi oturtulması gerektiği soruldu. Çünkü dinler tarih içinde pek çok savaşlara, saldırganlıklara sebep olmuşlardı ve oluyorlardı. Küng'ün belirttiği üzere, Dünya Ahlakı için dinlerden yararlanma, dinlerin temel değerlerinden yararlanma şeklinde olacaktı. Kendisinin özel deyişi ile, fundamental olunacaktı, fakat fundamentalist olunmayacaktı. Dinler dogmatik alanda birleşmeler de ahlaki alanda birleşiyorlardı. Teorilerden ve Felsefeden değil gerçeklerden yola çıkmalıydık.

Günümüz basın yayınında sevgi, merhamet, ahlak kaygısı yer almıyor, aksine saldırganlık besleniyordu. Eğitimde ise sadece şiddete karşı olan değil, aynı zamanda insancıl olan programlar gerekli idi. Onbir yaşına kadar şiddet içinde büyüyen çocuk daha sonra nasıl farklı yöne çekilebilirdi! Değerleri koruma bilincinin, çok yönlü çabalarla kazandırılması mutlaka gerekli idi. Okullar, ibadet evleri, politikalar, televizyonlar, gazeteler bu amaç için iş birliği yapmalıydılar. Anlaşmazlıkları kuvvet kullanmadan çözümlenmeli, çocukluktan itibaren denenmeliydi ki, sonradan geliştirilebilsin. Tabii

ki ailelerinde kuvvet kullanılarak terbiye edilen, susturulan çocuklar, böyle denemelere hazır olmayabilirlerdi. Dünya Ahlakı, hayata saygı şeklinde, dini terbiye içinde, çocuklardan başlamalıydı. Çocuklukta alınan ahlaki değerlere hiç bir zaman boş verilemiyordu. Freud şöyle söylemişti: "Ben hayatım boyunca iyi olmaya çalıştım. Bir örs gibi kafama çekiçler inse de bundan vazgeçmedim. Neden böyle yapmaya mecburdum, bunun cevabını bilmiyorum"!

Hans Küng'e Dünya Ahlakı projesinde en büyük katılımı sağlamış olan Prof. Karl Josef Kuschel de ahlaki davranışın sadece insanlar için değil, bütün canlılar, hatta cansız dediğimiz varlıklar için de geçerli kılınmasını savunuyordu. Arkeolojik değil teolojik temellere dayanmalı idik. Hayvanlar ve bitkiler de bizim gibi yaratıklar idiler ve biz onlarla bu dünya hayatını paylaşmakta idik. Dünyamız bir olduğuna göre ahlakımız da bir olmalıydı.

İleri sürülen diğer fikirler genel olarak şu merkezde idi: Peygamberlerin amacı devlet kurmak değil, kötülüğe karşı iyiliği getirmektir. Dinin kişisel bir iş olduğunun anlaşılıp kabul edildiği dünyamızda, kişilerin inançları ile biraraya gelmeleri, Din derslerinde mümkün olmaktadır. Bunu değerlendirmek mümkündür. Global düşünmek için lokalden yola çıkmak gereklidir. Bunun için herkesin önce kendi dini içinde evrenseli bulması ve bunu dünya ile paylaşmayı ister hale gelmesi gereklidir. Karşılıklı anlayışa hazırlanmak, dünyaya açık olmayı öğrenmekle mümkün olabilir, sorumluluklar aşılanmalıdır.

Foruma Yetmişin üstünde bildiri sunulmuştu ve bunlardan bir kısmı isimleri ile şöyle idi:

"Bugünkü Dünya Krizine Karşı Yol Gösterici Olarak Budizm Ahlakı", Dr. A. Weil.

"On Emir-Tek Tanrılı Dinlerin Ahlakında Yahudilik Temelleri", Rabbi Dr. J. Maganet.

"İsa'nın Dağ Vaazı-Davranış İçin Bir Rehber Olarak", Prof. Dr. K. Wengst.

"Baghawadgita Ahlakı-Tartışma Açıcı ve Tartışma Çözücü Olarak", Prof. Dr. C. Tripathi.

"İslam, Günümüzdeki Adaletsiz Yapıya Karşı Kur'an'ın Mesajı", İmam M. Razvi.

"Bahau'llah'ın Birlik Paradigması", Dr. U. Schaefer.

"Postmodern Dünya Ahlakı İçin Tabiat Dinlerinin Anlamı", Prof. Dr. G. Müller.

"Kiliseler Ökümenik Konseyi ve Dinler", Dr. W. Ariarajah.

Forum'da, Dünya Ahlakı Projesi'nin yanısıra, projeye destek verecek yan alanlarda da bildiriler sunulmuştu ve onlardan bazıları şöyle sıralanıyordu:

- Anlaşmazlıklar ve Problemler-Dinler Arası ilişkiler Yolu ile Başarı Denemeleri (Bosna sorunu, Dr. S. Balic'in bildirisi ile tartışıldı).

- Dünya İçin Ortak Sorumluluğa, Karşılıklı Anlayışa ve İşbirliğine Götürecek Bir Eğitimin Ahlakı ve Pedagojik Esasları (Acil cevaplar bekleyen sorunlar karşısında Protestan Eğitiminden teklifler, J. Lähnemann'ın tebliği ile tartışıldı).

- Okullardaki Din Eğitimi Uygulamaları İçin Modeller ve Taslaklar (Okulda ahlaki değerlerin oluşturulmasında dini hikayelerden yararlanma, Prof. Dr. Beyza Bilgin'in tebliği ile tartışıldı).

- Cemaat ve Aile Çalışmaları İçin Modeller ve Taslaklar (Müslüman-Hıristiyan evliliklerinden oluşan ailelerde değer çatışması, Bayan M. Zepter'in bildirisi ile tartışıldı).

Okullardaki Din Eğitimi uygulamaları için modeller ve taslaklar ile ilgili grup çalışmasında, Birmingham'dan, âmâ Profesör Dr. J. Hull, farklı dinlerden çocukların devam ettiği okulların sınıflarında, çocukları birbirlerinin dinlerinden haberli kılarak, nasıl ortak bir Din Dersi yapılabileceğinden örnekler verdi. Ayrı bir makalenin konusu olabilecek genişlikteki bu çalışmadan sadece ana hatları ile söz etmek istiyorum. J. Hull'a göre, öğretmenler genelde ne öğretilmeleri gerektiğini bilmektedirler, fakat hangi somut adımları birer birer atarak bu öğretimi gerçekleştirebileceklerini bilememektedirler. J. Hull diyordu ki:

"Günümüzde Din Eğitiminin birleştirilmesi bir ihtiyaçtır. Biz en küçük çocuklarla çalışıyoruz. İki prensipten hareket ediyoruz: 1. Her çocuğun kendi dini geleneğine yaklaşma ve onunla ta-

nışma hakkı vardır. 2. Her çocuğun, başkasının dini geleneğine çok fazla yaklaşmama ve onunla tanışmama hakkı vardır. Hintli çocuklar için fil kutsaldir. Çocuklara fili gösteriyoruz, sonra onu bir köşeye, yani temsili tapınağa koyuyoruz. Etrafına mumlar yakıyoruz. Çocuklara, fazla yaklaşmamalarını söylüyoruz. Ama Hintli çocuklar yaklaşabilirler. Böylece çocuklara, ait olma fikrini öğretiyoruz, yakınlık ve mesafe kavramlarını tanıtıyoruz, onları böylece diğerleri ile ilgilendirmiş oluyoruz. Onlara Cothy'den ve neler yaptığından bahseden bir hikaye okuyoruz. Cothy kiliseye gidiyor, Cothy Katoliktir, mumları yakıyor. Ama siz bunu yapmıyorsunuz, çünkü siz Katolik değilsiniz, diyoruz. Bu yöntemde, benim 'lokmacık' dediğim materyali kullanıyoruz. Lokmacık, çocukları birbirine tanıştırmak için kullanabileceğimiz her şey olabilir, dini enerji ile yüklü her şey. Bir kelime (Haleluya), bir hikaye, bir ses (ezan), bir nesne, bir resim, bir cümle v.b. Bu, eğitimin bütünü için tavsiye edilen bir yöntem değil, kuvvetli yönleri pekiştirmekte kullanılacak ek bir yöntemdir". Ben sayın Hull'a, velilerin, böyle bir yöntemi nasıl karşıladıklarını sordum. Velilerin her birinden izin aldıklarını, izin veren velilerin çocukları ile çalıştıklarını, bu velilerin kendilerine yardımcı olarak malzeme de sağladıklarını söyledi.

Benim bildirim, İlk Okul, Orta Okul ve Lise öğrencilerinin, ahlaki değerleri algılayıp benimsemeye, dini hikayelerden nasıl etkilendikleri ile ilgili idi. Bunun için değişik okullarda, değişik yaş grubundan öğrencilerden, öğrendikleri dini hikayelerle ilgili değerlendirmelerini toplamıştım. Bildirim, değerlendirmelerden seçtiğim örneklerden oluşuyordu. Değerlendirmelerimin daha ayrıntılı bir makalesi, Din Eğitimi Yıllığında yayınlanmakta olduğu için, burada ayrıntıya girmiyorum. Prof. Küng benim bildirimle ilgili olarak, hikayelerin tesbitinde, Tevrat'a da bakıp bakmadığımı sormuştu. Elbette baktığımı söyledim. Bizler Müslüman ilahiyatçılar olarak, Kutsal Kitaplar ve Peygamberler bütünlüğü içinde, Tevrat'a ve İncil'e daima bakarız, çünkü Kur'an'ın o kitapları tamamlamak için gönderilmiş olduğuna inanırız; Kur'an bazı hikayeleri, önceki Kitaplarda ayrıntıları bulunduğu için, kısaca hatırlatmakla yetinmiştir, onları oradan okur, tamamlarız, dedim. Biraz şaşırды ve memnun olduğunu söyledi.

Fürth, Barış İçin Dinlerarası Ortak İbadet

29 Eylül Perşembe akşamı, saat 19.30 için, Fürth'deki St. Michael kilisesine gidiyoruz. Nürnberg'de dört defa yapılan Dinlerarası Ortak İbadet, Fürth'de ilk defa yapılıyor. Program Türkçe ve

Almanca olarak basılmıştı. Programa göre, org müziğinden sonra, Protestan Papaz Walther Roth bir açış konuşması yaptı ve bir ilahi okundu. Sonra bir misafir Katolik Papaz olan Rainer Gast bir dua okudu. Bir başka Protestan Papaz Wolfgang Feneberg, Barış İçin Dinlere Düşen Görevler üzerine bir konuşma yaptı. Tekrar org müziği çalındı, ardından Kur'an'ı Kerim'den Fatiha Suresi tilavet edildi ve Avrupa müftüsü olarak bilinen Baş İmam A.D. İbrahimoviç Sure'nin Almanca anlamını okudu ve ardından "Şol Cennetin İrmakları Akar Allah Deyu Deyu" İlahisi söylendi. Sıra Yahudi İbadetine gelmişti. Fürth'deki Yahudi Cemaati'nden Chaim Rubinstein Tevrat'tan bir yorum yaptı, ardından Shalom ilahisi söylendi.

Daha sonra Yohanna İncili 14, 27 bölüm okundu, Katolik ve Protestan iki Papaz dua ettiler. Ardından bir Türkçe ilahi daha okundu: "Yalancı Dünyaya Konup Göçenler.." Bir Buda metni okundu ve Sabine Leschner Hanım bir Meditasyonu yönetti. Fürth Merkez Camisi Başkanı Tunay Duman, "Barış Yolunda Beni Kul Eyle Rabbim" anlamındaki duayı yaptı. Son olarak bütün temsilciler en kısa cümleleri ile son dileklerini söylediler ve "Barışın Bizi Sarıyor" anlamını içeren ilahi ile İbadet sona erdi.

Programın son sayfasına Mevlana'nın ünlü beyti almanca olarak yazılmıştı: "Gelin, gelin, ne olursanız olun, gelin! Tövbenizi bin kere bozmuş olsanız da gelin! Bizim yolumuz ümitsizlik yolu değildir, gelin, tekrar gelin!" Gecenin geç saatinde Nürnberg'e, kaldığımız yerlerimize döndük. Ertesi günü erkenden yine forum'a yetişmek üzere erken kalkacaktık. Forum dört gün sürdü ve 01.10. Cumartesi günü, saat 12.30 da sona erdi. Bitiş olarak, her birlikte bir ilahi söylendi. Tabii söyleyenler Almanlardı, bizler sadece dinledik ve Profesörlerin, öğretmenlerin ve diğer mesleklerden meraklı katılımcıların nasıl hep birlikte heyecanla söyleyebildiklerini izledik. İlahinin tekrarlanan cümlesi şu idi: "Güneşin doğuşundan batışına dek, Rabbin ismini överek yadedin!".

*Allah'ın Birliği-Allah Sevgisi-Başkasını Kendisi Kadar Sevmek**

Biraz önceki vaazda dinlediğimiz gibi Hıristiyanlıkta en büyük emir Allah'ın birliğine inanmak, Allah'ı bütün kalbi ile, bütün canı ile, bütün fikri ile ve bütün kuvveti ile sevmektir. Bundan sonraki en önemli emir ise komşusunu ve bütün diğer insanları kendisi gibi

* 25.09.1994 Marl-Hüls'te Paulus Kilisesindeki Pazar Ayininde yaptığım konuşma.

sevmektir (Markus 12/28-34). Emirlerin en büyüğünün ne olduğu konusunda Müslümanlık ile Hıristiyanlık arasında tam bir uygunluk vardır.

Müslümanlıkta en büyük emir Allah'ın birliğine inanmaktır. Kur'an'da en çok tekrar edilmiş olan konu Allah'ın birliğidir. Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in en önemli görevi insanları Allah'ın Birliğine çağırmak, onları çoktanrıçılıktan kurtarmak olmuştur. Tek Yaratıcı Allah'tır. Başlangıçta yalnız O olduğu gibi sonuçta da yalnız O olacaktır. Dönüş O'nadır. Ayette belirtildiği üzere *"Göklerin, yerin ve ikisinin arasındakilerin hükümrânlığı Allah'ındır. Dönüş O'nadır"* (Maide) 5/18.

İkinci önemli emir Allah'ı her şeyden ve herkesten çok sevmektir. Bu konu ile ilgili ayetlerden iki örnek şöyledir:

"De ki; eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, kazandığınız mallar, fesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resulünden ve Allah yolunda cihat etmekten daha sevimli ise, artık Allah emrini yerine getirinceye kadar bekleyin..." (Tevbe) 9/24.

"Bazıları Allah'tan başkasını eş tutar, Allah'ı sever gibi onları severler. İnananlar ise en çok Allah'ı severler." (Bakara) 2/165.

Allah'ı bütün kalbi ile, bütün canı ile, bütün fikri ile, bütün kuvveti ile her şeyden ve herkesten çok sevmek nasıl olacaktır? Allah'ı her şeyden ve herkesten çok sevmenin tezahürü nedir? Allah'ı her şeyden ve herkesten çok seven müminler ne yapacaklar, nasıl davranacaklardır? Bu soruların cevabı üçüncü en önemli emirdedir. Bu emir en yakınlarından başlamak üzere, kendinden başkalarını kendisi gibi sevmektir. Peki kendinden başkalarını kendisi gibi sevmenin tezahürü ne olacaktır? Sevginin gereği olan davranış nedir? Sevginin gereği olan davranış iyilik yapmaktır. Ayette şöyle açıklanmıştır:

"Allah'a ibadet edin, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanında bulunan arkadaşına, yolcuya, elinizin altında bulunanlara iyilik edin. Allah kibirli ve böbürlenen insanları sevmez." (Nisa 4/36).

Başkasını sevmenin bir başka şekilde açıklanışı da kendisine yapılmasını istediği şeyi başkasına yapmak veya kendisine yapıl-

masını istemediğin şeyi başkasına yapmamaktır. Bu davranış biçimi Hz. Muhammed'in sözünde iman ile bağlanmıştır ve şöyledir:

"Sizden biriniz kendisi için arzu ettiği şeyi kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz." (Buhari, I, 13).

Kardeş kimdir? Yalnız Din kardeşleri midir? Hayır, Allah'a ait olmaktan dolayı, ortak bir anne babadan gelmekten dolayı bütün insanlar birbirlerinin kardeşleridirler. Mekanda yakınlığın özel bir önemi vardır. Buna komşuluk ilişkisi diyoruz. Allahın Elçisi Hz. Muhammed bir gün üç defa üstüste yemin ederek şöyle söylemiştir: *"Vallahi iman etmiş olmaz!"* Etrafındakiler *"Ey Allahın Elçisi! Kim bu iman etmiş olmayan?"* diye sormuşlardır. Allahın Elçisi *"Komşusu kendisinin şerrinden ve zulmünden emin olmayan kişi"* diye cevap vermiştir. Anlaşıyor ki komşuyu sevmek, onun iyiliğini istemektir, komşuyu korkutmamaktır, komşuya zarar vermemektir, komşunun güven içinde yaşamasına engel olmamaktır.

Sevgi duygusu ve sevmek kabiliyeti yaratılış olarak her insanda vardır. Fakat kabiliyetler geliştirilemezlerse körelebilirler veya yozlaşabilirler. Kabiliyetlerin geliştirilmesi ve doğru olarak yönlendirilmesi bir eğitim işidir. Bazen birisinin veya bir grubun adına haksızlıklar hatta kötülükler yapılabilmektedir. Haksızlıklar ve kötülükler er geç onları yapanlara da dokunmaktadır. Onları bizzat yapanlar geçici olarak yarar sağlasalar da, onların çocukları ve torunları ilerde mutlaka zarardan pay almaktadırlar. Birinin veya bir grubun iyiliği için değil, topyekün insanlığın iyiliği için çalışmalıyız.

Mabedlerde ve okullarda, öğretim yaptığımız her yerde seve rek öğretmemiz, fakat sevgiyi de öğretmemiz gerekiyor.

Das höchste Gebot: Einzigkeit Gottes, Gottesliebe, seinen Nächsten lieben wie sich selbst*

Das höchste von allen Geboten im Christentum ist, wie Jesus Christus sagte: "Der Herr ist unser Gott, der Herr und kein anderer. Darum liebt ihn von ganzem Herzen, mit ganzem Willen und ganzem Verstand und mit allen Kräften!" Gleich danach kommt das andere Gebot: "Liebe deinen Mitmenschen wie dich selbst!" (Mar-

* 25.09.1994 Marl-Hüls; der Text der Predigt, die ich im Paulus Kirche gehalten hatte.

kus 12/28-31). Es gibt eine volle Übereinstimmung zwischen Christentum und Islam in diesem Thema, was das höchste von allen Geboten des Gesetzes wäre.

Das höchste Gebot von allen Geboten im Islam ist an die Einzigkeit Gottes zu glauben. Das oft vorkommende Thema im Koran ist die Einzigkeit Gottes. Die wichtigste Funktion des Gesandten Gottes, des Propheten Mohammed war, die Menschen zur Einzigkeit Gottes aufzufordern und sie vom Politeismus zu retten. Der einzige Schöpfer ist der einzige Gott. Am Ende bleibt nur Er, wie am Anfang nur er war. Zu Ihm kehren alle Dinge zurück. Wie die Koranverse lauten:

"Allah ist über die Himmel und die Erde, und was zwischen ihnen ist, und zu Ihm kehren alle Dinge zurück." 5 (Al-Maida) 19.

Damit verbunden ist das Gebot ist den einzigen Gott mehr zu lieben als Irgendetwas oder Irgendjemanden. Zwei Beispiele dafür sind wie Folgende Verse:

"Sprich: Wenn euere Väter und euere Kinder und euere Brüder und euere Frauen und euere Verwandten und euere Vermögen, welches ihr erworben hat, und euere Waren, von denen ihr fürchtet, dass sie keine Käufer finden werden, und euere Wohnungen, die euch so erfeuen, wenn diese euch lieber als Allah und sein Gesandter und die Mühe für seine Religion sind, dann wartet nur, bis Allah sein Wort erfüllt" (9 (Al-Tauba) 24.

"Und dennoch gibt es Menschen, die neben Gott Götzen annehmen und sie lieben, wie man nur Gott lieben soll; doch die Liebe der Gläubigen zu Gott ist inniger (und kraftvoller)" 2 (Al-Bakarah) 166.

Aber wie soll es sein, den einzigen Gott von ganzem Herzen, mit ganzem Willen und ganzem Verstand und mit allen Kräften, mehr als Irgendetwas oder Irgendjemanden zu lieben? Was ist die Erscheinungsform dieser Liebe, wie soll man sie zeigen? Wie sollen sich die Gläubigen, die Gott mehr als alles Andere lieben, verhalten und was sollen sie tun? Die Antworten auf diese Fragen sind in dem anderen Gebot. Dieses Gebot ist die Nächstenliebe. Man muss alle andere Menschen, beginnend bei den Engvertrauten, wie sich selbst lieben. Nun was ist die Erscheinung, dass man die Anderen wie sich selbst liebt? Was für ein Verhalten ist es, das die Liebe

fordert? Das Verhalten, das die Liebe fordert, ist gutes tun. Im Koran wird das so erklärt:

"Verehrt nur Gott allein und setzt ihm kein Geschöpf zur Seite und seid gütig gegen Eltern, Verwandte, Weisen, Arme, gegen eueren Nachbar, sei er euch nahe oder fremd, gegen euere vertrauten Freunde, den Wandersmann und eueren Sklaven; denn Allah liebt nicht Stolze, Prahler und Hochmütige" 5 (Al-Nisa) 37.

Eine andere Erscheinung der Liebe zu Anderen ist: Was du für dich selbst wünschst, das tue auch den Anderen an, oder anders gesagt, was du für dich selbst nicht wünschst, tue das auch nicht den Anderen an. Diese verhaltensform wurde in dem Wort Mohammed's (Hadis) mit dem Glauben verbunden wie folgt:

Keine/r euch wird ein Gläubige/r, solange sie/er dasselbe nicht seiner Schwester/seinem Bruder wünscht, was sie/er sich selber wünscht (Buhari I, 13).

Wer ist die Schwester oder der Bruder? Sind sie nur Glaubensbrüder? Nein, alle Menschen sind Brüder, weil sie alle zu Gott gehören und weil sie alle von gemeinsamen Eltern stammen.

Nahewohnen hat aber besondere Bedeutung. Solche Situationen nennen wir Nachbarschaft. Eines Tages hörten die führenden Mitarbeiter des Propheten Mohammed ihn, wie er drei mal schwörte und sagte: *"Bei Gott hat er nicht geglaubt!"* Die Zuhörer fragten ihn: *"O Gottesgesandte, wer ist denn dieser, der nicht geglaubt hat?"* Er antwortete so: *"Er ist der, vor dessen Bosheit und Ungerechtigkeit seine Nachbarn nicht sicher sind"*. Es wird deutlich, dass die Liebe zum Nachbarn bedeutet, ihm Wohltat zu wünschen, ihn nicht zu ängstigen, ihm keinen Schaden zu verursachen und keineswegs zu verhindern, dass er in Sicherheit lebt.

Das Liebesgefühl und die Libesfähigkeit gibt es bei allen Menschen von der Geburt her. Aber wenn diese Fähigkeiten sich entwickeln zu lassen, werden sie entweder verkümmern oder degenerieren. Die Fähigkeiten zeitlich entwickeln zu lassen und richtig zu orientieren ist eine Aufgabe der Erziehung.

Es passiert immer wieder, dass Menschen im Namen eines Einzelnen oder einer Gruppe Ungerechtigkeiten und Böses tun. Aber diese Ungerechtigkeiten und dieses Böse schaden ganz zuletzt wie-

der den Menschen, die diese getan haben. Falls sie für bestimmte Zeit aus diesen Ungerechtigkeiten in diesem Bösen Nutzen ziehen, bekommen ihre Nachkommen, ihre Kinder oder Enkel sowie so ihren Anteil an diesem Schaden.

Wir müssen diese Gebote den Menschen in liebe vermitteln, überall und für jedes Alter, in der Familie, in den Schulen und in den Gotteshäusern, aber wir müssen ihnen auch beibringen, was Liebe ist. Amen.

*Liebe Schwestern und Brüder!**

Frau Bilgin hat uns mit all ihrem Wissen und in ihrer Freundlichkeit gesagt, dass die Liebe zu den Einen Gott und die Liebe zu den Menschen zusammengehören-vom Koran her, der Heiligen Schrift im Islam.

Dass die Nächstenliebe die Art und Weise ist, in der die Liebe zu Gott sichtbar wird. Dass Nächstenliebe nicht nur den eigenen Glauben gehenden gilt sondern allen Menschen-unabhängig von Religion, Alter u.s.w. Allen Menschen-in der Nachbarschaft und auf der ganzen Erde. Und dass es wichtig ist, Nächstenliebe und Gottesliebe zu lernen und zu lehren, im Geist der Liebe, nicht des Hasses, mit Mitteln der Liebe und nicht Mitteln der Gewalt.

Aus dem Evangelium nach Markus, aus der Bibel, der Heiligen Schrift der Christenheit hörten wir: Jesus lehrt -den einen Gott lieben und den Nächsten lieben gehören zusammen. Und wir erfahren aus allen Abschnitten des Evangeliums: So wie Jesus lebte, handelte und Gott bezeugte, machte er keinen Unterschied zwischen Menschen. Und er handelte in Liebe und nicht mit Gewalt.

Wir erfahren aus der heutigen Stelle im Markus-Evangelium auch, mit wem dort Jesus sprach. Sein Gesprächspartner war ein Schriftgelehrter, also ein eifriger, aktiver, guter Jude. Er stimmt mit Jesus überein. Was dieser fromme Jude und was Jesus sagen und worin sie übereinstimmen, Heiligen Schrift der Juden, aus der Tora.

Liebe Schwestern und Brüder! Judentum, Christentum und Islam sind sich einig im Bezug auf die Grundpflichten-nämlich: Gott lieben und den Nächsten lieben. Wir Juden, Christen und Muslime-

---

* Dieser Teil beinhaltet, was Pharrer Dreier über die Prädigt von Bilgin und zum Schluss hinzugefügt hatte.

sind uns sehr nahe in den Grundlagen, wozu uns unsere Glaubensgrundlagen, unsere Heiligen Schriften verpflichten: Gott lieben und die Nächsten lieben, im Geist der Liebe und nicht der Gewalt, über alle Abgrenzungen hinweg.

Noch etwas ist zu sagen: Jesus sagt am Ende des Gesprächs mit dem frommen, aktiven Juden: "Du bist nicht fern vom Reich Gottes". Ihm, dem Juden, gilt das Reich Gottes. Auch wir Christen leben und erwarten das Reich Gottes. Und die Muslime leben und erwarten das Reich Gottes, das Paradies. Uns allen-Juden, Christen und Muslimen-ist die Hoffnung gemeinsam-die Hoffnung auf eine gute Zukunft. Eine gute Zukunft für die Juden als Juden, für die Christen als Christen, für die Muslime als Muslime. Gottes Erbarmen gilt allen, die Gott lieben und den Nächsten lieben. Diese gute Zukunft ist eine gemeinsame gute Zukunft.

Etwas letztes: Wenn wir unsere Heiligen Schriften, die uns verpflichten, genau lesen, dann merken wir immer wieder und immer genauer, worauf es den Juden, den Christen den Muslimen ankommt. Wir müssen also immer wieder selber in der Tora, in der Bibel, im Koran lesen, nachdenken und ein Urteil bilden. Oft sind wir falsch informiert durch Vorurteile, Auslegungen, Lehren aus über 1000-jähriger Geschichte mit all ihren Kriegen und Gewalt.

Was die Auslegungen falsch überliefern, was nicht in den Heiligen Schriften steht, muss kritisiert werden. Selbst wenn es konservative Kreise heute nicht wünschen. Wir gehen hinter die Auslegungen zurück zu den Heiligen Texten selber. Wir merken, die Liebe zu dem Einen Gott und die Liebe zu den Nächsten (in Erwartung der gemeinsamen guten Zukunft aus Gottes Erbarmen) haben wir gemeinsam.

Got sei Dank! Amen.